

Ministerie van Volkshuisvesting,
Ruimtelijke Ordening en
Milieubeheer

Een duurzame samenleving

VROM maakt het mogelijk

Duurzaamheid begint met betrokkenheid

Duurzaamheid is voor dit kabinet een belangrijk onderwerp. Het vertaalt zich dan ook niet alleen in het werk van VROM-WWI, maar in het werk van alle departementen. Rijksbreed maken we ons hard voor een duurzame samenleving. Om zo efficiënt en effectief mogelijk samen te werken, zijn er programmadirecties en samenwerkingsverbanden tussen de departementen ontstaan. In 2008 resulteerde dit bijvoorbeeld in Kabinetsbrede Aanpak Duurzame Ontwikkeling (KADO).

Dat veel mensen bij duurzaamheid in eerste instantie denken aan milieu, is op zich niet verwonderlijk. Echter, duurzaamheid is meer dan milieu alleen! Voor ons betekent duurzaamheid het voorkomen van afwenteling van problemen van deze tijd op volgende generaties of andere landen. En dan hebben we het niet alleen over fysieke vraagstukken, zoals bijvoorbeeld de klimaatverandering, maar ook over economische vraagstukken en sociale vraagstukken zoals bijvoorbeeld integratie. De crisis die zich het afgelopen jaar heeft gemanifesteerd is ons inziens niet alleen een financiële crisis, maar maakt onderdeel uit van een fundamentele crisis, namelijk de crisis van de afwenteling. Met de huidige financiële crisis neemt het belang van duurzaamheid dus alleen maar toe.

Dat duurzaamheid geen keuze is maar noodzaak staat voor ons dus als een paal boven water. Maar hoe bereiken we het? Het begint met betrokkenheid van mensen. Pas als mensen betrokken zijn bij de samenleving, kunnen we een appel op ze

doen om zich ook verantwoordelijk te voelen voor zaken die wat verder van ons af staan. We proberen daarom mensen betrokken en aangesloten te krijgen bij de samenleving. Denk hierbij aan de wijk-aanpak, integratie en investeren in een duurzame inrichting.

Ook als VROM zijn we zijn hard aan het werk en gaan we vooruit. Daar zijn we trots op en dat delen we graag met u. In deze brochure geven we u daarom een inkijkje in hoe we binnen de verschillende beleidsterreinen werken aan duurzaamheid en welke resultaten we op het onderwerp behalen. Ook kijken we over de ministeries heen door stil te staan bij het eerder genoemde KADO-programma, waarbinnen duurzaamheidsthema's als klimaatverandering, duurzame energie en biodiversiteit centraal staan. We zijn niet alleen trots op wat we doen, we worden er ook graag op aangesproken. Door te vertellen wat we doen, kunt u daarop reageren. Zijn we bezig met de goeie dingen? Waar kunnen we zaken verbeteren? Ziet u deze brochure daarom als een uitnodiging om ons te laten weten wat u vindt. Om mee te denken en mee te praten. Want een duurzame wereld bereiken we alleen samen.

December 2009

Heeft u vragen of wilt u uw ideeën kenbaar maken na het lezen van deze brochure? Aarzel dan niet om contact met ons op te nemen via Idee VROM: www.vrom.nl/ideevrom.

A stylized, handwritten signature in black ink, consisting of a large, sweeping loop followed by a horizontal line and a vertical stroke.

Jacqueline Cramer,
minister van Ruimte en Milieu

A stylized, handwritten signature in black ink, featuring a long horizontal line with a loop and a vertical stroke.

Eberhard van der Laan,
minister voor Wonen, Wijken en Integratie

Marilyn Haimé, directeur Inburgering en Integratie:

”Inburgering is een duurzaam geschenk”

”Onze samenleving is continu in ontwikkeling en de duurzaamheid van de sociale verhoudingen wordt voortdurend op de proef gesteld. Enerzijds doordat sommige mensen uit andere culturen gewoonten of tradities hebben die zich niet verhouden tot de Nederlandse normen en waarden en verworven rechten. Anderzijds komen de sociale verhoudingen onder druk te staan door een blijvende instroom van mensen die niet voorbereid zijn op een leven in Nederland. Als deze instroom te hoog is, heeft dit een negatieve invloed op een duurzame samenleving. Ik zie inburgering dan ook als een duurzaam geschenk aan de inburgeraar - voor zichzelf en voor zijn kinderen om mee te tellen en mee te kunnen doen - en aan de samenleving. Mensen bouwen duurzame sociale relaties op, de hele samenleving wordt hier beter van.

Onze directie is verantwoordelijk voor Inburgering en Integratie en ons beleid is gericht op het creëren van duurzame sociale verhoudingen. Wij werken daarom op diverse manieren aan ontmoeting en contact tussen de verschillende groepen in onze samenleving. Een belangrijk resultaat van onze inspanningen is dat met onze ondersteuning van gemeenten de stagnatie in het inburgeringsproces is vlotgetrokken. 2007 was een verloren jaar met maar 10.000 inburgeringstrajecten. In 2008 zijn 40.000 trajecten opgestart om in te burgeren, voor

2010 zetten we in op 60.000 trajecten. Ook de invoering van het examen in het buitenland was spannend. Kunnen mensen het wel halen, was de politieke vraag. Nu weten we dat 90% van de mensen, die in het kader van gezinsvorming en gezinshereniging naar Nederland komt, het examen in het land van herkomst heeft gehaald. Een mooi resultaat dus.

Een belangrijk moment was het uitkomen van de film Fitna. De hele moslimgemeenschap heeft heel waardig en respectvol gereageerd op deze film. De film heeft nauwelijks problemen gegeven in de Nederlandse samenleving en de door sommigen voorziene rellen zijn uitgebleven. We kunnen het resultaat niet direct toeschrijven aan ons beleid, maar wij hebben in een lange periode daarvoor heel nauw samengewerkt met de moslimgemeenschap. Om mensen weerbaar te maken voor kritiek op hun geloof hebben we stilgestaan bij hoe je omgaat met meningsverschillen en beledigingen en hoe je gebruik kunt maken van de beschikbare democratische instrumenten.

Een inspirerend project vond ik ‘Ruimte voor contact’, een subsidieregeling om burgerinitiatieven voor duurzame ontmoeting en contact tussen verschillende bevolkingsgroepen te stimuleren. Er zijn hiermee maar liefst 206 projecten tot stand

2008: CO₂-uitstoot 5.758 ton | 480.000 gereden kilometers met de auto |

Inburgering en Integratie

gekomen. Eén van de projecten die me bijgebleven is, is het project 'Vooruit' van de Stichting Studenten voor Samenleving, in samenwerking met de Vrije Universiteit Amsterdam en de woningcorporaties Far West en Ymere. Studenten kregen kosteloos huisvesting in een aandachtswijk, in ruil voor 10 uur maatschappelijke dienstverlening in die wijk in de vorm van huiswerkbegeleiding. De moskee in de wijk stuurde hier kinderen naartoe. De studenten leerden moslimkinderen kennen en de kinderen hadden op hun beurt contact met de Nederlandse studenten die ze veel konden leren. Elkaar op deze manier leren kennen, draagt mijns inziens bij een duurzame en sociale samenleving."

Liora Eldar,
projectmanager VoorUit:

"VROM heeft de eerste twee jaar actief bijgedragen aan het mogelijk maken van het project 'Vooruit'. Hierdoor is de omvang van het project bijna verviervoudigd. Wij hopen dat het ministerie ook in de huidige en volgende jaren haar bijdrage blijft leveren en meer direct contact met het project gaat onderhouden. Alleen door intensieve betrokkenheid zie je welke belangrijke maatschappelijke veranderingen dit project teweeg brengt en wat de meerwaarde is."

5.071.936 gevlogen kilometers | alle VROM-dienstauto's rijden op aardgas |

Mooi Nederland

Edward Stigter, programmadirecteur Mooi Nederland:

”Ondernemers organiseren zich voor een mooier Nederland”

”Met het programma Mooi Nederland maakt VROM zich hard om duurzaam om te gaan met de beschikbare ruimte en het landschap in Nederland.

Een belangrijke stap om Nederland duurzaam in te richten is de herstructurering van bedrijventerreinen. In ons land zijn heel wat bedrijventerreinen aan het verloederen; panden staan leeg en onderhoud van het terrein is slecht geregeld. Daarom hebben wij met provincies afgesproken dat van 2008 tot 2013 in

totaal 6.500 hectare bedrijventerrein geherstructureerd wordt. Hierbij is duurzaamheid natuurlijk een aandachtspunt, bijvoorbeeld qua energievoorziening. VROM stuurt op de kaders, op de regelgeving, en zet financiële vergoedingen tegenover de door de provincies geleverde prestaties. Een aantal projecten ondersteunen wij ook op projectniveau. Bijvoorbeeld ‘De Mars’ in Zutphen, waar er veel aandacht is voor ecologische duurzaamheid, en ‘De Hembrug’ in Zaanstad. De Hembrug is een prachtig oud terrein aan

VROM-werknemers maken zakelijke reizen met het openbaar vervoer of de fiets |

het Noordzeekanaal dat al jaren niet meer gebruikt wordt. In dit gebied is zware milieuregelgeving van kracht, waardoor herstructurering lastig van de grond komt. Wij helpen de provincie mee de mogelijkheden binnen de regelgeving te zoeken. Soms verbaas ik me wel over de verschrikkelijke staat waarin sommige bedrijventerreinen verkeren, terwijl maar liefst 30% van de Nederlanders dagelijks op een bedrijventerrein vertoeft om zijn boterham te verdienen. We zijn nu goed op weg, maar het kost veel tijd, geld en energie om de in het verleden ontstane problemen op te lossen. Waar ik heel blij mee ben is dat we bij de start van Mooi Nederland in 2007 voor het eerst een samenwerkingsagenda 'Mooi Nederland' hebben opgesteld met IPO en VNG. Hierin zijn onze ambities verwoord met betrekking tot onder andere bedrijventerreinen, windenergie en het landschap. Ook leuk om te zien is dat acht individuele provincies dit inmiddels hebben doorvertaald naar 'Mooi Zeeland', 'Mooi Brabant', enzovoort. Bovendien organiseren ondernemers zich om Nederland mooier te maken. Eigen economische belangen gaan hand in hand met het mooier maken van Nederland.

Een andere highlight vind ik dat er voor het eerst in 50 jaar twee nieuwe bufferzones zijn bijgekomen in Nederland, groene zones om te voorkomen dat steden aan elkaar groeien. Eén tussen Arnhem en Nijmegen en één tussen Eindhoven en Helmond. In totaal hebben we in Nederland nu elf bufferzones. De uitdaging waar we voor staan is om de bufferzones beter te ontsluiten en in te richten, dus toegankelijk

en aantrekkelijk te maken. Burgers en bedrijven kunnen er nog veel meer gebruik van maken dan nu gebeurt. Bescherming van landschap moet geen abstract verhaal blijven met beleidsregimes. Mensen raken pas enthousiast over een natuurgebied als ze erbij betrokken raken. Dus als er een link wordt gelegd tussen de stad en het groengebied. Bijvoorbeeld door recreatie, culturele activiteiten of de verkoop van streekproducten uit het gebied in de stad. Een mooi voorbeeld hiervan vind ik het Groene Woud in Noord-Brabant. De betrokkenheid van burgers en bedrijven is nodig voor een structurele, dus duurzame, aanpak. Als Rijk kunnen we hier een faciliterende rol in spelen."

Jan Willem Kamerman,
projectleider Park Lingezegen bij de
provincie Gelderland:

Dat de ruimte tussen Arnhem, Nijmegen, Bommel en Elst nu rijksbufferzone is geworden, is een enorme steun in de rug voor het openhouden van het gebied en het realiseren van Park Lingezegen. Er bestaat nu geen onduidelijkheid meer of deze ruimte volgebouwd mag worden of niet. Doordat het rijksbufferzone is geworden, gelden er wel beperkingen voor grootschalige recreatieve voorzieningen bij invulling van de ruimte. In de praktijk zal dit verder uitgewerkt moeten worden."

Wiana Partakusuma, directeur Interdepartementale Programmadirectie Duurzaam Inkopen:

”Vanaf 1 januari 2010 zetten we de teller aan!”

”Eén van de ambities van het kabinet op het gebied van duurzaamheid is om meer duurzame producten op de markt te krijgen. Als we meer duurzame producten op de markt willen hebben, dan doen we er goed aan om als overheid zelf ook duurzaam in te kopen. Ten eerste omdat we zo het goede voorbeeld geven en ten tweede omdat we als overheden voor ruim 50 miljard inkopen en daarmee een enorme invloed op de markt uitoefenen. Uit een opiniepeiling onder burgers, blijkt dat burgers dit initiatief ondersteunen en het belangrijk vinden dat de overheid bedrijven stimuleert om schonere en zuinige producten te maken.

Om te definiëren wat duurzaam inkopen precies is, hebben we SenterNovem de opdracht gegeven criteria op te stellen, waaraan producten, diensten of gebouwen die de overheid aanschaft moeten voldoen. Dit bleek een hele klus. Er zijn nu voor 45 productgroepen duurzaamheidseisen en -wensen vastgesteld. Deze productgroepen variëren van catering, dienstreizen en kantoorbenodigdheden tot mobiele werktuigen (hijskranen) en bouwdiensten. Met een flinke eindsprint medio 2009 zijn alle criteria geformuleerd. De belangrijkste laatste slag was om van gedetailleerde criteria te komen tot een zo functioneel mogelijke set criteria die bovendien innovatie stimuleert. En ook dat is gelukt met hulp van het bedrijfsleven.

Als rijksoverheid hebben we onszelf als doel gesteld om vanaf 1 januari 2010 100% duurzaam in te kopen. Gemeenten streven naar 75% in 2010 en provincies en waterschappen hebben minimaal 50% in 2010 als doel gesteld. De overheden zijn al eerder begonnen met duurzaam inkopen, maar vanaf 1 januari 2010 zetten we de teller officieel aan. 100% duurzame inkoop in 2010 houdt in dat bij aanbestedingen ten minste de duurzaamheidseisen worden toegepast. Uiteindelijk hoeft de inkoopafweging niet altijd te leiden tot inkoop van het meest duurzame alternatief, maar dat moet altijd worden toegelicht onder het motto ‘Pas toe, of leg uit’. Het kan voorkomen dat we niet het aller-duurzaamste product kunnen inkopen, bijvoorbeeld omdat hierdoor het aantal bedrijven dat kan meedoen aan de aanbesteding te klein wordt. Daarom werken we met niveaus van eisen en wensen. Een aanbieder die naast de eisen, ook nog aan één of meer wensen voldoet krijgt bonuspunten. Zo stimuleren we de koplopers in duurzaamheid. Duurzaam inkopen is trouwens niet noodzakelijk duurder dan niet-duurzaam inkopen, zeker niet wanneer je uitgaat van de ‘total cost of ownership’ (de kosten en baten op lange termijn). Een energiezuinig gebouw is bijvoorbeeld in aanschaf soms duurder, maar dit verdient je terug door te besparen op energiekosten.

1.518 zakelijke km per fte | 74,2% van het afval wordt gescheiden |

Duurzaam Inkopen

Onze belangrijkste uitdaging als overheid is nu om de rol van 'Launching Customer' op te pakken. Dat wil zeggen dat we met onze inkoopkracht ook daadwerkelijk een impuls kunnen geven aan de innovatiekracht van het bedrijfsleven, zoals bij elektrische auto's."

Remco de Jong,
senior inkoopconsultant bij de
provincie Noord-Brabant:

"VROM is goed bezig met duurzaam inkopen en de informatieverstrekking hierover. Dat hoor ik ook terug vanuit andere provincies. Het is wel belangrijk om het grotere geheel te blijven zien: waar draagt duurzaam inkopen aan bij, waar doen we het voor? Blijven communiceren dus over de doelen en de resultaten. Dit werkt als spiegel voor de markt. Ook zou VROM nog meer kunnen ondersteunen bij de borging van duurzaam inkopen in de bedrijfsvoering."

100% groene stroom (8.709.175 kWh) | 160 ton CO₂-uitstoot ingekochte brandstof |

Schoon & Zuinig

Arjan Dikmans, programmadirecteur Schoon & Zuinig:

“We moeten de energie van de samenleving aanboren”

”In het programma Schoon & Zuinig is een enorme kabinetsambitie verwoord voor het tegengaan van klimaatverandering. De CO₂-uitstoot willen we reduceren met 30% ten opzicht van de uitstoot in 1990. Het aandeel duurzame energie moet in 2020 naar 20% en vanaf 2011 willen we 2% energiebesparing per jaar realiseren.

In het eerste jaar van het programma (2008) hebben we convenanten, met hierin concrete afspraken, afgesloten met verschillende maatschappelijke partijen.

In het sectorakkoord Duurzaamheid in beweging (convenant Verkeer & Vervoer) hebben minister Eurlings, minister Cramer en staatssecretaris De Jager bijvoorbeeld samen met onder andere de NS, ANWB en BOVAG-RAI afgesproken wat de partijen afzonderlijk en met elkaar gaan doen om tot een verdere energiebesparing te komen, CO₂-uitstoot te reduceren en meer duurzame energie af te nemen. De oprichting van het Instituut voor Duurzame Mobiliteit (www.ivdm.nl) is hier een mooi voorbeeld van. Deze organisatie werkt samen met de

1% minder papierverbruik (in 2008 t.o.v. 2006) |

automotivebranche aan een duurzame toekomst.

De resultaten houden we bij in de monitor Schoon & Zuinig. De convenanten leiden tot concrete acties, waarvan we de eerste mooie resultaten al zien. In duurzame energie zit een enorme groei. We zitten nu op 4,5% en op basis van de ontwikkelingen zouden we volgens de calculaties uitkomen op 15% in 2020. We hebben dus nog wel een gat te dichten tot de gewenste 20%. Voor CO₂-uitstoot betekent een reductie van 30% dat we terug moeten van een uitstoot van 215 megaton in 1990 naar 150 megaton in 2020. Om te kijken hoe we het op dit gebied doen, moeten we onderscheid maken tussen binnenlandse sectoren en industrie die onder Europees beleid valt. Voor wat betreft de binnenlandse sectoren kunnen we, als alles meezit, onze doelstelling in 2020 halen. Als alles tegenzit, halen we het niet met zo'n 15 megaton. Hier moeten we dus nog extra waarborgen inbouwen. Een belangrijke bijdrage aan de reductie van CO₂-uitstoot was in 2008 de reductie van lachgas (NO₂) door afspraken die zijn gemaakt met de salpeterindustrie. Ten opzichte van 2006 was de CO₂-uitstoot in 2008 hierdoor 4,5 megaton minder. De grootste uitdaging ligt in het behalen van de doelstelling op het gebied van energiebesparing. Ten opzichte van 1998 besparen we in Nederland nu 1%, maar we moeten dus naar 2%. Dat is een grote opgave. De winst die hier nog te behalen valt, ligt met name in de energiebesparing bij bestaande bouw.

In het voorjaar van 2010 bekijken we hoe de maatregelen effect sorteren tot 2020 en of

de maatregelen die we hebben genomen afdoende zijn om de beleidsdoelstellingen te behalen. Zo niet, dan komen we met aanvullend beleid. Overigens kunnen we als overheid de doelen niet alleen halen, burgers en bedrijven zullen ook nog meer in actie moeten komen. Een programma als Stimulering Lokale Overheids Klimaatinitiatieven (SLOK) vind ik dan ook een goed initiatief. Initiatieven die hier bijvoorbeeld uit voortkomen zijn klimaatstraatfeesten. Dat lijkt klein grut, maar is enorm belangrijk, omdat burgers elkaar onderling gaan stimuleren. Bijvoorbeeld om ook aan energiebesparing te doen. We moeten de 'energie' van de samenleving aanboren om tot succesvolle resultaten te komen."

Wim Oosterwijk,
adviseur duurzaamheid NS:

"Het covenant Verkeer & Vervoer is voor de NS een stimulans om de CO₂ uitstoot per reizigerskilometer verder te beperken. Tussen 1990 en 2010 levert dit een reductie van de uitstoot op van 46%. Nederland wordt echter vooral duurzamer als meer reizigers ervoor kiezen om met openbaar vervoer te reizen. In samenwerking met VROM en de andere partners hopen wij ook deze ambitie te kunnen realiseren."

CO₂-uitstoot van ingekochte energie (5.4874 ton in 2008) is geheel gecompenseerd |

Elly van Kooten, programmadirecteur Wijken:

”Door mensen een stem te geven, worden initiatieven gedragen”

”Een synoniem voor duurzaamheid is ook wel de People-, Planet- en Profitbenadering. Bij Wonen, Wijken en Integratie vind je P van Planet heel concreet terug in het onderwerp energiebesparing door burgers en bedrijven. Een mooi People-aspect vind ik de burgerparticipatie bij de wijkaanpak. VROM vindt het belangrijk dat plannen gemaakt worden in samenwerking met alle maatschappelijke partners. Voor wijkaanpak zijn dit natuurlijk de gemeenten zelf, maar ook de bewoners zijn belangrijk. In 2008 hebben de 18 gemeentes met de 40 aandachtswijken samen met VROM ambities vastgesteld voor het verbeteren van de leefbaarheid. Deze ambities zijn vastgelegd in convenanten voor een periode van 10 jaar. Om ook bewoners te betrekken bij wat de gemeente doet voor hun wijk stelt VROM zogenaamde bewonersbudgetten beschikbaar. Voor gemeenten waar de aandachtswijken onder vallen was dit in 2008 15 miljoen euro. Bewoners bepalen zelf wat er met dit geld gebeurt door ideeën en plannen aan te dragen. Dit levert een breed scala aan initiatieven op. Dat kan variëren van bijles door studenten tot speelveldjes voor kinderen en het beter toegankelijk maken van recreatiegebieden. Iedere stad betreft bewoners op haar eigen manier bij het maken van beleid en de besluitvorming.

Zo kreeg in de gemeente Groningen een aantal bewoners zendtijd op de lokale televisie om hun plannen te presenteren. Duurzaamheidsthema's als groen in de wijk of hoe kun je je wijk gezonder maken, komen hier dan ook weer in terug. Zo is er bijvoorbeeld in het Molukkenpark een speelterrein met natuurlijke elementen aangelegd, zodat kinderen daar van alles kunnen ontdekken en hun fantasie de vrije loop kunnen laten. Door mensen een stem te geven voor wat er in hun wijk gebeurt, worden initiatieven gedragen en stimuleren bewoners elkaar.”

Wessel Rothstegge,
projectleider aandachtswijken bij de
gemeente Groningen:

“Met de beste bedoelingen hebben wij de bewoners de wijk een beetje ontnomen. Participatie is de lef om de bewoners hun stem in de wijk terug te geven. Want, wil je duurzaamheid in de wijk ontwikkelen, dan moet je beginnen met bewoners en niet met bomen. Er lopen nu echter zoveel projecten, professionals en onderzoeken in de aandachtswijken, dat bewoners door de bomen het bos niet meer zien. Helaas komt dit de duurzaamheid nog niet ten goede.”

Wijken

Meer met Minder

Yvonne Horsten, programmamanager Energiebeleid gebouwde omgeving:

”Mensen verleiden om voorzieningen te treffen”

”Activiteiten voor energiebesparing in woningen en bedrijfspanden vallen onder het kabinetsbrede programma Schoon & Zuinig. Het doel is duidelijk: in 2020 moeten bestaande gebouwen 20 tot 30% energiezuiniger zijn en nieuwe gebouwen moeten energieneutraal zijn. Als je nieuw gaat bouwen, dan kun je energiezuinigheid meteen meenemen in de bouwplannen. Lastiger is het om bestaande woningen energiezuiniger te krijgen. Om onze doelen in de bestaande bouw te bereiken was er in 2008 een belangrijke mijlpaal. De ministers voor Wonen, Wijken en Integratie, van Ruimte en Milieu en van Economische Zaken hebben een convenant afgesloten met de koepelorganisaties voor bouwbedrijven, energiemaatschappijen en installateurs (Bouwend Nederland, EnergieNed en Uneto-VNI). Eigenaren worden de komende jaren gestimuleerd om maatregelen te treffen om gebouwen energiezuiniger te maken. Uiteindelijk moeten in 2020 2,4 miljoen gebouwen

tenminste 20 tot 30% energiezuiniger zijn gemaakt. Naar aanleiding van dit convenant ‘Meer met Minder’ heeft VROM een aantal maatregelen geïnitieerd om mensen te verleiden voorzieningen te treffen, zoals een laag btw-tarief voor isolatiemaatregelen en een garantiefonds waar mensen tegen een voordelig rentetarief geld kunnen lenen voor energiebesparende maatregelen aan de woning. Marktpartijen binnen dit convenant zetten zich ervoor in om vraag en aanbod voor energiebesparing bij elkaar te brengen. Zo heeft de installatiebranche een mogelijkheid gecreëerd voor consumenten om één adviseur in te schakelen bij het energiezuiniger maken van de woning. Als het nodig is helpt deze de eigenaren ook om een aannemer, installateur of andere specialist te vinden die de benodigde maatregelen kan uitvoeren. Dit convenant is een mooi voorbeeld van het bundelen van krachten om energiebesparing te realiseren.”

Eric van Vliet,
directeur EnergieNed:

“Meer met Minder staat voor een kwalitatieve en integrale aanpak, waarbij de gebouweigenaar via één loket wordt geïnformeerd, geadviseerd en ontzorgd bij de uitvoering.”

Hans Verspoor, clustermanager duurzame ontwikkeling en geluid:

”Naast mooi en functioneel moeten ontwerpen nu ook duurzaam zijn”

”VROM houdt zich bezig met onderwerpen die de leefomgeving van burgers direct raken. Problemen in het hier en nu, zoals geluidsoverlast, een bodemsanering in de buurt of een vieze lucht in de stad. Een aantal jaren geleden bestond de aanpak van de leefomgeving eigenlijk uit drie hele gescheiden werelden: de traditionele milieuwereeld, de wereld van gebiedsontwikkeling en de duurzaamheidswereeld. Om een optimaal resultaat te bereiken voor de leefomgeving hier en nu en elders en later, proberen we deze werelden te integreren. In 2008 is hiervoor het programma Duurzame gebiedsontwikkeling opgezet.

Binnen het programma Duurzame gebiedsontwikkeling kijken we dus zowel naar de huidige situatie hier in Nederland met betrekking tot lucht, bodem en geluid - deze moet goed zijn -, als naar de langetermijneffecten van beslissingen voor bewoners en de wereldwijde milieueffecten. Voor die toekomstsituatie formuleren we een duurzaamheidsambitie, waarmee we de afwenteling van problemen op elders en later voorkomen. Daarbij kijken we in totaal naar negen duurzaamheidsaspecten, waaronder duurzaam bouwen, compact bouwen en groen en water in de stad. Als we woningen gaan bouwen, hoe kunnen we dan bijvoorbeeld bijdragen aan de energie-doelstellingen die het kabinet heeft geformuleerd? En, kunnen we op een

slimme manier gebruikmaken van opslagcapaciteit onder de grond voor warmte-koude opslag? Of, hoe zit het met de groen- en watervoorzieningen in de wijk? Nodigen deze wel uit tot wandelen en fietsen, zodat dit ook bijdraagt aan de gezondheid van bewoners?

Om zo goed mogelijke resultaten te boeken, werken we samen met zes koploperprojecten in het land. Dit zijn gemeentelijke projecten waar veel kennis en ervaring aanwezig is, projecten waar we van kunnen leren dus. We werken mee in de projecten, brengen eigen inzichten in en trekken hieruit onze lering. ‘Doing & learning on the spot’. Dit doen we bijvoorbeeld in het duurzaamheidslab van de gemeente Almere.

Ook Rotterdam Stadshaven vind ik een heel aansprekend project. Oude havens sluiten en nieuwe havens worden geboren op de Maasvlakte. Vroeger werden havens die niet meer gebruikt werden gedempt en daar werden huizen of andere gebouwen op gebouwd. In verband met de zeespiegelrijzing en de klimaatproblematiek vinden we het nu waardevoller dat er in oude havens water blijft. In de oude Rotterdamse Havens blijft het water behouden en wordt het benut voor ‘drijvende functies’. Denk hierbij aan (grootschalig) wonen op het water of andere voorzieningen op drijvende

gemiddelde leeftijd mannelijke medewerker is 48,5 jaar |

Duurzame Gebiedsontwikkeling

pontons op het water. Het project Rotterdam Stadshavens is nog in de tekentafelfase, maar ik vind het een aansprekend voorbeeld waarbij we voor nieuwe uitdagingen staan. Eén van de partijen die bij dit project betrokken is, is Urgenda, een actie-organisatie voor innovatie en duurzaamheid.

Binnen de wereld van ruimtelijke ordening en stedelijke vormgeving moeten ontwerpers zich dus naast mooi en functioneel nu ook bezig gaan houden met duurzaamheid. Dit vergt voor sommigen nog een andere mindset. Zo hoor ik nog wel eens de opmerking: ‘Kijk naar de binnenstad van Amsterdam, die staat er nu nog steeds, dat is dan toch heel duurzaam?’”

Jan Rotmans,
wetenschappelijk directeur DRIFT en
voorzitter van Urgenda:

“Met het programma Duurzame gebiedsontwikkeling zit VROM op de goede weg. Wel vind ik dat dit programma zich niet mag beperken tot de milieuaspecten van duurzame gebiedsontwikkeling: de sociaal culturele en economische aspecten zijn net zo belangrijk. Een brede en integrale benadering van duurzame gebiedsontwikkeling is van essentieel belang.”

gemiddelde leeftijd vrouwelijke medewerker is 43,1 jaar |

Participatie

Paul Basset, programmacoördinator Kennis en Maatschappij bij directie Communicatie:

”Samen uitvogelen wat duurzaamheid nu precies inhoudt”

”Een moderne overheid staat middenin de samenleving en maakt interactief met die samenleving beleid. Voor mij is duurzaamheid zo’n onderwerp waarbij je met de samenleving uitvogelt wat het eigenlijk inhoudt. En dat wat nu duurzaam is, is over 10 jaar misschien niet meer duurzaam. Samen met relevante bedrijven, maatschappelijke organisaties en burgers bouw je duurzaamheid. Achter deze vraagstukken gaan ook tegengestelde maatschappelijke belangen schuil. Daarbij past het dan ook dat we in deze tijd als overheid interactief

beleid maken en niet meer dingen zomaar opleggen.

Onze ambitie is dat eind 2010 elke beleidsmedewerker afweegt of hij burgers betreft bij beleidsvorming. Om dit rijksbreed te faciliteren en ministeries te ondersteunen is een centrum publiekparticipatie opgericht (voortgekomen uit het Inspraakpunt).

Een voorbeeld van goed geslaagde publiekparticipatie vind ik de ontwikkeling van het beleid voor Randstad 2040.

54% van de vrouwelijke medewerkers werkt in deeltijd |

Daar is in 2008 heel goed gebruik gemaakt van verschillende participatiemethoden in combinatie met verschillende communicatie-instrumenten. Er is naast het besluitvormingsspoor gewerkt met vier sporen, namelijk Dialoog, Advies & Onderzoek, Ontwikkelingsbeelden en Allianties voor uitvoering. In het Dialoogspoor, een integraal onderdeel van de visie-ontwikkeling, werd de inbreng van burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties georganiseerd. Er is gebruikgemaakt van verschillende participatiemethoden. Zo zijn er polls op internet geweest, is er continu een burgerpanel ingezet, zijn er 'Randstadtafels' met burgers en deskundigen als stedenbouwkundigen georganiseerd, en is er een grote online enquête geweest om de conceptvisie te toetsen. Uiteindelijk hebben meer dan 14.000 burgers en vele bedrijven en maatschappelijke organisaties hun mening ingebracht in de dialoog. De uitkomsten van de dialoog zijn meegenomen in de andere twee sporen van de beleidsontwikkeling, bijvoorbeeld in onderzoek en in de ontwikkeling van ruimtelijke ontwerpen. Hier zie je dus dat participatie van tevoren goed doordacht en uitgewerkt is en écht een onderdeel van beleidsontwikkeling is. Wat doen we in welke fase van het traject? Welke groepen gaan we erbij betrekken en hoe doen we dat? Dus welke communicatiemiddelen zetten we in?

Ik realiseer me dat zo'n 'full-swing'-aanpak niet in elk traject mogelijk en misschien ook niet opportuun is. Maar het is belangrijk dat er van tevoren over nagedacht wordt en dat participatie als maatwerk in de

beleidsontwikkeling meegenomen en verankerd wordt in het traject. Het 'goud' zit in het begin van het traject, waarbij er bepaald wordt: hoe definiëren we een probleem, hoe kijken mensen tegen het vraagstuk aan? Echte 'participatie believers' vinden dat burgers ook volledig de agenda van participatie zouden moeten bepalen, maar in de praktijk zijn beleidsprocessen van ministeries toch nog bepalend voor het participatietraject. We zijn nu ook bezig om onze website interactiever te maken. Ik kan me wel voorstellen dat burgers en andere belanghebbenden dan wel meer agenda-bepalend worden wanneer ze met slimme ideeën komen. Vooral voor hoe de overheid zonder 'een opgeheven vingertje' duurzaamheid als sociaal dilemma kan oplossen."

Ton Spoor,
bestuurslid Publieke Zaak, tevens
betrokken bij Randstad 2040:

"Burgerparticipatie is niet vragen naar wat de burger het liefst zou willen, maar betrokkenheid van de burger creëren bij de keuzes die er gemaakt moeten worden. Burgerparticipatie is een nobel streven, maar het blijft voor professionals een uitdaging om vreemden toe te laten tot hun besluitvormingsproces. Dit komt door de enorme druk die er op hun gelegd wordt door een wijde schakering van belangengroepen."

Onno van Sandick, beleidscoördinator Duurzame Ontwikkeling:

”Focussen op waar we als Nederland goed in zijn”

”Met het coalitieakkoord van het kabinet Balkenende IV heeft duurzaamheid een duidelijke impuls gekregen. Hiermee is het écht een gedeelde en kabinetsbrede verantwoordelijkheid geworden. Om deze verantwoordelijkheid concreet te maken is in 2008 het KADO-programma opgesteld. KADO staat voor Kabinetsbrede Aanpak Duurzame Ontwikkeling. Alle ministers zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor dit duurzaamheidsprogramma. Met KADO overbruggen we verkokering van de overheid door onderwerpen met elkaar te verbinden én we houden daarbij een langetermijnvisie voor ogen. Dat is een belangrijke stap vooruit. We hebben ervoor gekozen KADO te integreren in de bestaande structuren. KADO op zichzelf is daarom ook niet zo bekend, maar dat hoeft ook niet. Wel moeten we resultaten etaleren om de maatschappelijke beweging richting duurzaamheid te stimuleren.

KADO verbindt de eerste drie pijlers van het beleidsprogramma van dit kabinet (internationaal, economie en leef-omgeving) en kent zelf weer drie sporen, namelijk: de overheid als koploper in duurzame bedrijfsvoering, een actieve rol in de maatschappelijke dialoog over duurzame ontwikkeling en een inhoudelijke focus op zes thema's. Als voorbeeld van de invulling van één van die zes thema's zou ik het Nationaal Waterplan binnen het thema

‘Water en Klimaatadaptatie’ willen noemen. In dit plan worden verbanden gelegd tussen de drie pijlers. Zo wordt benadrukt dat innovatie binnen dit thema positieve invloed heeft op onze economie vanwege de banen die het oplevert, maar ook dat het positieve gevolgen heeft voor de wereld. Dat het bijvoorbeeld bijdraagt aan armoedebestrijding, water- en sanitatieproblematiek en klimaatadaptatie en ontwikkelingskansen mondiaal. In dit plan wordt samengewerkt met vijf grote andere delta's in de wereld, waaronder de Mekong in Vietnam. Daar hebben ze te maken met vergelijkbare problematiek als wij hier in Nederland. We kunnen van elkaar leren en samen naar oplossingen zoeken. Om kennis te delen wordt er een pool van experts opgezet en worden er uitwisselingsprogramma's en werkbezoeken door ministers georganiseerd.

De integrale en internationale manier van werken die door KADO wordt bevorderd is natuurlijk niet nieuw. Wat dit kabinet wel heel nadrukkelijk op de agenda heeft gezet is de innovatieve insteek en het samenwerken met koplopers, vernieuwende ondernemers, organisaties en burgers. Daar waar enthousiasme zit komt het meeste van de grond. Wat ook belangrijk is, is focussen op waar we als Nederland goed in zijn en waar we trots op kunnen zijn, bijvoorbeeld oplossingen voor water-, voedsel- of

26% van de medewerkers in schaal 13 en hoger is vrouw (3% hoger dan in 2006) |

KADO- programma

ruimtelijke inrichtingsproblematiek. Het bedrijfsleven en Nederlandse ingenieursbureaus zijn ook enthousiast over de nieuwe manier van werken. ‘Dit zeggen wij al jaren’, zeggen ze dan.

Een dilemma bij duurzaamheid is wel dat je beleid moet maken vanuit een lange-termijnvisie en een integrale blik, maar dat je aan de andere kant concrete stappen moet zetten en taken moet verdelen en afbakenen. Hierdoor bestaat het risico dat problemen naar anderen worden doorgeschoven. Dit willen we voorkomen en daarom zetten we met KADO deze zogenaamde ‘ketenverantwoordelijkheid’ ook op de agenda. Die verantwoordelijkheid houdt niet op bij de grens. Wist u bijvoorbeeld dat we voor de Nederlandse consump-

tie zeven maal het Nederlands grondgebied gebruiken?”

**Sigrid van Amerongen,
manager Corporate Social
Responsibility Nutreco:**

In de KADO aanpak komt de rol van individuele ambtenaren goed naar voren; bevlogen, intelligente mensen met goede ideeën. Wat deze tijd nodig heeft om de transitie naar een duurzame en harmonieuze samenleving te maken, is de kracht van het individu ten behoeve van het collectief. De moderne ambtenaar moet daarvoor naar zijn idee ruimte innemen en de koers durven bepalen.”

35% van de medewerkers in schaal 10 tot en met 12 is vrouw |

Internationaal

Hugo von Meijenfeldt,
plaatsvervangend directeur-generaal milieubeheer en klimaatambassadeur van het kabinet:

”Nu komt het spel van 'Show us the money'”

”Klimaat is net als duurzaamheid een heel breed onderwerp. Het gaat om veel meer dan milieutechnologie alleen. Het gaat ook om financiële politiek, om levering van olie, de geopolitieke omstandigheden (Midden-Oosten en Rusland) en bijvoorbeeld om een eerlijke verdeling tussen arm en rijk. VROM is het coördinerend ministerie voor het Nederlandse klimaatbeleid. De hoogste prioriteit hebben we de afgelopen jaren gelegd bij de internationale onderhandelingen rondom de klimaatproblema-

tiek. Ik ben dan ook blij om te zien dat Nederland op het Europese en het wereldtoneel een aantal belangrijke slagen heeft kunnen slaan.

Wat hebben we gedaan in de afgelopen tijd? Allereerst heeft Nederland een voortrekkersrol genomen in de totstandkoming van het zogenaamde klimaat- en energiepakket voor Europese landen. Dit pakket van vier richtlijnen draagt bij om de ambitie 30% minder CO₂-uitstoot in 2020 in te vullen.

11% van de medewerkers is van allochtone afkomst |

De vier richtlijnen zijn voor CO₂-opslag in de grond, emissiehandel, energiereductie en duurzame energie. Bij deze laatste ambitie heeft Nederland zich er hard voor gemaakt om de Cramer-criteria (duurzaamheids-criteria) in de richtlijn op te nemen. Zes criteria over de CO₂-balans, het voorkomen van ouderwetse milieuvuiling van bodem water lucht, geen bossenkap, geen concurrentie met voedsel, welzijn van lokale bevolkingsgroepen, en economisch rendabele projecten. Alle zes de criteria zijn in de richtlijn terecht gekomen. Dat is een mooi resultaat!

Op mondiaal niveau hebben we als Nederland ook van ons laten horen. We hebben het initiatief genomen om de financiering van het klimaatprobleem vorm te geven. We kunnen namelijk wel een akkoord sluiten met alle landen in de wereld over ieders CO₂-reductie, maar arme landen hebben te weinig geld om dit te realiseren. Daar tegenover staat dat rijke westerse landen soms te weinig projecten hebben om deze doelstellingen te realiseren. In maart 2008 heeft minister Cramer aan de secretaris-generaal van de Verenigde Naties beloofd dat zij een initiatief zou nemen met betrekking tot de financiering. Datzelfde jaar heeft Nederland een financiële architectuur bedacht om geld en projecten uit te wisselen. Op een informele G20 top voor milieuministers in Argentinië is dit plan door de ontwikkelingslanden goed ontvangen. Dit is een belangrijke stap vooruit. De Europese Unie zal daarin nu de volgende stap moeten zetten. Nu komt het spel van 'Show us the Money' door ontwikkelingslanden en 'Show us the

action' door westerse landen. De klimaat-top in Kopenhagen is hierin een belangrijk moment.

Ik zie duurzaamheid als een begrip dat een charmante manier van balanceren introduceert, waarmee de emancipatie van de milieupijler wordt bevorderd. Dit leidt bijvoorbeeld tot een nieuwe economie en nieuwe vormen van ondernemerschap, waarin een nieuwe balans zal ontstaan tussen de economische, sociale en milieupijler. De economische pijler is altijd al sterk geweest, de sociale pijler is ook al sterk ontwikkeld en de milieupijler wordt door deze beweging steeds sterker. Door die nieuwe balans en de ontwikkeling van het begrip duurzaamheid, ontstaat er een nieuwe kijk op vraagstukken."

Donald Pols,
hoofd Klimaatprogramma WNF:

"In de internationale klimaatonderhandelingen speelt Nederland een progressieve en soms doorslaggevende rol. De geloofwaardigheid en invloed van Nederland kan versterkt worden als deze internationale positie wordt doorvertaald in concrete maatregelen in Nederland. Nederland zou dus zelf ook koploper moeten zijn in de omslag naar een koolstofarme economie."

Han Nichtig, directeur Personeel & Organisatie VROM:

”Een duurzame dialoog tussen individu en organisatie”

”Het Ministerie van VROM vindt de houding van waaruit iemand in zijn organisatie werkt belangrijk. In 2008 heeft de bestuursraad van VROM daarom een aantal leefregels vastgesteld. Deze zijn doorsnedend met verantwoordelijkheid nemen voor het hier en nu en elders en later. Hoe staat iemand in de samenleving, welke opvatting heeft hij over de invulling van goed rentmeesterschap en verantwoordelijkheid nemen?

Daarnaast staan we als overheid voor een taak om de organisatie kleiner en beter te maken. Hoe dat ‘kleiner’ moet worden gerealiseerd is voor de meesten wel duidelijk, maar daardoor neemt de aandacht voor ‘beter’ natuurlijk ook toe. In het programma ‘Wendbaarheid en Flexibiliteit’ dat we in 2008 zijn gestart, zijn deze uitdagingen verankerd. Dit programma moet ons ministerie flexibeler, wendbaarder én duurzamer maken. Tot op heden hebben we de term duurzaamheid niet expliciet in dit programma benoemd, maar duurzaamheid heeft vooral aanknopingspunten met onderwerpen als vitaliteit, leiderschap of diversiteit. Dus de aandacht voor het individu in de organisatie.

Binnenkort hebben we de ambitie om dit programma te evalueren met betrekking tot het onderwerp duurzaamheid. Vooruitlopend daarop kan ik wel een

aantal punten noemen, waarin ik duurzaamheid zie terugkomen. Zo besteden we bijvoorbeeld heel expliciet aandacht aan hoe je nu het goede gesprek voert tussen chef en medewerker. Dat gaat niet alleen over het werk dat mensen doen, maar ook over hoe medewerkers over hun loopbaan denken, welke richting ze daarin kiezen, en wat ze daarin willen investeren. Door op een goede manier het gesprek met elkaar aan te gaan, blijven mensen duurzaam inzetbaar. Ook een thema als vitaliteit komt terug in ons programma. Hoe blijf je in goede conditie om je werk goed uit te kunnen voeren? Zo introduceren we bijvoorbeeld maatregelen om het aantal vergaderingen tot een minimum te beperken, faciliteren we sportactiviteiten voor medewerkers en adviseren we over hoe medewerkers stress in hun werk kunnen herkennen en terugdringen. Belangrijk vind ik ook de link naar persoonlijke competenties en vakmanschap. Dus dat een werknemer zijn werk doet vanuit een lange termijn perspectief. Voor een P&O-er betekent dit bijvoorbeeld heel iets anders dan voor financiële experts of beleidscoördinatoren.

Duurzaamheid zie ik als een aanknopingspunt om op een moderne manier naar je P&O-beleid en -instrumentarium te kijken. De inzet is om te voorkomen dat de mens sluitpost wordt van alle beslissingen die

duurzaam inkopen: duurzaamheidseisen en -wensen voor 45 productgroepen |

Personeel & Organisatie

over de organisatie worden genomen. We dagen onze mensen ook uit om zelf aan te geven wat ze willen en hun eigen wensen kenbaar te maken. Dit brengt een dialoog tussen individu en organisatie tot stand, waarbij de medewerker en de organisatie aan elkaar worden verbonden. Een duurzame dialoog dus.”

Katja de Vries,
ambtelijk ondersteuner bestuurder/
OR bij VROM:

“Ik was aan beweging toe en heb dankbaar gebruikgemaakt van de mogelijkheid die mij door het Ministerie van VROM is geboden. Het resultaat is dat ik nu ben gedetacheerd naar een nieuwe uitdagende functie. VROM doet zeer zijn best als werkgever en is goed bezig, maar er is natuurlijk altijd ruimte voor verbetering. Het zou nog gericht kunnen, dus nog meer maatwerk en nog meer follow up.”

Duurzame Huisvesting

Ginette Veensma, programmadirecteur duurzaamheid Rijksgebouwendienst:

”Slim ruimtegebruik en herontwikkeling zijn duurzaamheidsoplossingen”

”De Rijksgebouwendienst (RGD) beheert en ontwikkelt de grootste vastgoedportefeuille van het Rijk: ongeveer 1.800 gebouwen met een vloeroppervlak van zo’n 7 miljoen m². Het gaat om zeer uiteenlopende gebouwen: van gevangenissen, rechtbanken en laboratoria tot monumenten, paleizen en musea. En natuurlijk de kantoren van vele rijksdiensten. Vanzelfsprekend is en blijft duurzaamheid bij vastgoed een belangrijk aandachtspunt. Al sinds het Energie Efficiencyprogramma Rijkshuisvesting (EER) uit de jaren negentig zijn de gebou-

wen duurzamer dan gemiddeld. Bovendien scherpen we onze duurzame ambitie steeds aan. Zo zijn we al gestart met een aantal belangrijke projecten, zoals het programma voor energiebesparing, Cradle to Cradle-toepassingen en duurzaam inkopen om de gebouwen nog duurzamer te maken. Daarin hebben wij een voorbeeldrol.

Een goed voorbeeld is het Energieprogramma waarmee we energiebesparing gaan realiseren in al onze gebouwen. In de uitvoering zijn we hierin toonaangevend.

10 tot 15% energiebesparing binnen de 1.800 gebouwen van de Rijksgebouwendienst |

Vanuit het Programma Groene Technologieën is er een pilot geweest voor het opnieuw inregelen van klimaatinstallaties en het monitoren (beheren op afstand) daarvan. Dit leverde alleen al minimaal 10 tot 15% energiebesparing op. De maatregelen uit deze pilot schalen we de komende jaren op. Dit doen we in nauw overleg met de gebruikers van deze panden. Met een relatief eenvoudige maatregel - de inregeling is mogelijk zonder het bedrijfsproces te verstoren - kunnen we dus op relatief korte termijn een enorme energiebesparing realiseren bij een groot deel van de gebouwen. Vanzelfsprekend is het ook belangrijk om marktpartijen te blijven uitdagen om met innovatieve, duurzame huisvestingsoplossingen te komen voor de meer maatwerkgerichte aanpak. Bijvoorbeeld bij nieuwbouw en grote renovaties, zoals het VROM-gebouw zelf. Kennisontwikkeling gaat daarbij hand in hand met het realiseren van 'best practices', bijvoorbeeld door gebruik van innovatieve technieken en duurzame materialen. In dit verband is het ook vermeldenswaardig dat we samen met onder andere VROM medefinancier zijn van de Cradle to Cradle-leerstoel aan de Erasmus Universiteit in Rotterdam.

Duurzaamheid wordt nog te vaak gezien als duur en kortetermijndenken overheerst nog steeds. Ook al is duidelijk dat steeds meer innovaties zich terugverdienen in 3 tot 5 jaar tijd, men laat de noodzakelijke bezuinigingen toch vaak prevaleren boven investeringen in duurzaamheid. Het is dan ook belangrijk dat duurzaamheid in investeringsbeslissingen wordt meegenomen. Op de langere termijn renderen de investeringen namelijk wel. Met duurzaam

inkopen wordt een belangrijk fundament gelegd voor het verduurzamen van de gebouwen. Daar waar we zelf eigenaar zijn van panden kunnen we duurzaamheid meenemen in contracten. Voor nieuwbouw eisen we een GreenCalc+ score van minimaal 200 en renovaties moeten minimaal een GreenCalc+ score van 60 hebben. Daar waar we huren van vastgoedfondsen hebben we een stimulerende rol. Zo huren we alleen panden met een energielabel C of hoger. Waar we in de toekomst nog een slag kunnen slaan is op het gebied van efficiënt ruimtegebruik. Nederland is een klein land, waarin ruimte schaars is. Tegelijkertijd zie je als je door Nederland reist veel gebouwen en kantoren leegstaan. Slim ruimtegebruik en herontwikkeling zijn mijns inziens relevante duurzaamheidsoplossingen en sluiten natuurlijk perfect aan bij onze missie om efficiënte en effectieve huisvesting te realiseren."

Peter van de Parre,
programma Duurzame bedrijfsvoering:

"Tijd en plaatsafhankelijk werken is een speerpunt van de secretarissen generaal in hun nota 'De verkokering voorbij'. Dit speerpunt brengt huisvesting direct in relatie met vervoer, ICT, personeel en organisatiebeleid. De Rijksgebouwendienst beseft dat duurzame huisvesting verder gaat dan gebouwen en vierkante meters. Daarmee kan zij een cruciale partner zijn bij het realiseren van een duurzame Rijksdienst."

Saskia Borgers, plaatsvervangend secretaris-generaal:

”We moeten zeggen ’ja, en...’ in plaats van ’ja, maar...’”

“Als VROM moeten we niet alleen beleid maken op het gebied van duurzaamheid, maar zelf ook het goede voorbeeld geven. Daarom zijn we druk bezig met het verduurzamen van de bedrijfsvoering. Hierin willen we onze maatschappelijke verantwoordelijkheid heel concreet maken en tegelijkertijd willen we dit benutten om een aantrekkelijker werkgever te zijn en ons van onze beste kant laten zien aan medewerkers, maar ook aan burgers en andere belanghebbenden.

In de bedrijfsvoering zijn tal van punten te noemen waar duurzaamheid in terugkomt. Zo is onze kantine bijvoorbeeld 80% procent biologisch geworden en schenken we biologische én fair-trade koffie. De prijs van biologisch eten ligt iets hoger dan niet-biologisch eten en om medewerkers hieraan te laten wennen, hebben we de producten tijdelijk gesubsidieerd. Maar als je de schade doorberekent die niet-biologische producten toebrengen aan het leefmilieu, dan zijn biologische producten overigens net zo duur of misschien wel goedkoper.

Bij de aanbesteding om te komen tot een nieuw schoonmaakcontract zijn in het Programma van Eisen duidelijke duurzaamheidscriteria gesteld. Ook is de verplichting opgenomen om geen op proefdieren geteste schoonmaakmiddelen te gebruiken.

Tevens is een extra sociale clausule opgenomen die de opdrachtnemer kan verplichten om mee te werken aan het plaatsen van jeugdwerklozen, dit is een speerpunt van het kabinet. Verder zijn in juli 2008 biologisch afbreekbare en composteerbare afvalzakjes geïntroduceerd.

We voeren actief beleid om het aantal autokilometers met dienstauto's - die overigens op aardgas rijden - te verminderen tot die situaties waarin dat noodzakelijk is. Gebruik van openbaar vervoer bij dienstreizen is uitgangspunt. Alle VROM-kantoren zijn daarom geselecteerd op een goede bereikbaarheid met het openbaar vervoer. We stimuleren ook het thuis-/telewerken en hebben een duurzaamheidschecklist gemaakt waarmee medewerkers kunnen zien of ze ook thuis denken aan duurzaamheid.

Ten slotte vond ik 'De week van de duurzaamheid' in 2008 en 2009 ook een mooi intern initiatief, waarin medewerkers elkaar met duurzame initiatieven konden inspireren. Er was onder andere een modeshow met duurzame kleding, een workshop biologisch wijnproeven en een workshop van het bedrijf TNT over hun concept 'Planet Me', waarmee TNT medewerkers stimuleert en activeert om zelf duurzaamheidsinitiatieven op te pakken.

2 nieuwe bufferzones | 40.000 inburgeringstrajecten |

A woman with blonde hair, wearing a grey blazer and dark trousers, is smiling and looking towards the camera. She is standing in a canteen or kitchen area. In the background, there are other people, some blurred, and kitchen equipment. A sign with the word 'ENJO' is visible on a counter. The overall atmosphere is bright and professional.

Duurzame bedrijfsvoering

Dit laatste vind ik erg belangrijk, omdat we elk duurzaam initiatief - hoe klein ook - moeten toejuichen. Niet zeggen: 'Ja, maar..', maar 'Ja, en...'. Dus met elkaar meedenken hoe we met een initiatief nóg meer kunnen bereiken.

Al met al denk ik dat we op de goede weg zitten. De nadruk binnen de bedrijfsvoering heeft tot nu toe wel sterk gelegen op de techniek en op het faciliteren van duurzaamheid, nu wordt het tijd voor gedragsverandering. En we moeten onszelf de vraag stellen hoe ambitieus we zijn. Hanteren we de regels of zetten we net dat stapje extra? Ik ben ambitieus! Zowel op het werk als thuis."

**Michel van Wijk,
cateringmanager bij Albron catering:**

De overstap op biologische en duurzame producten in kantines vind ik een goede ontwikkeling. De ministeries van VROM en LNV zijn absolute koplopers op dit gebied, ook in vergelijking met het bedrijfsleven. Als overheid is het ook belangrijk om een duidelijk signaal af te geven richting de samenleving. Ook voor ons als cateringorganisatie biedt dit nieuwe horizons, wij moeten op deze ontwikkeling inspelen."

nieuwbouw Tweede Kamer energielabel A | 330 panden hebben het vereiste energielabel |

Deze publicatie is te downloaden en te
bestellen via www.vrom.nl
en www.postbus51.nl
Artikelcode 9312

Fotografie: Sander Foederer

December 2009

Dit is een publicatie van het Ministerie van
Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en
Milieubeheer
Rijnstraat 8
2515 XP Den Haag
www.vrom.nl